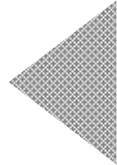

تبیین جامعه‌شناختی تأثیر نوگرایی و شبکه‌های اجتماعی بر گرایش‌های قومی

(مطالعه موردی: استان ایلام)

عبدالحسین رحمتی^۱

نبی اله ایدر^۲

عبدالرضا هاشمی^۳

(تاریخ دریافت ۱۴۰۲/۱/۲۳ - تاریخ تصویب ۱۴۰۲/۶/۷)

نوع مقاله: علمی پژوهشی

چکیده

این پژوهش باهدف بررسی نوگرایی و شبکه‌های اجتماعی، دو مؤلفه‌ی مهم جهانی‌شدن و تأثیر آن بر گرایش‌های قومی مردم استان ایلام انجام شده تا نشان دهد هویت‌های مردم استان ایلام چه نسبتی با هویت‌های جهانی دارند. روش پژوهش حاضر توصیفی-پیمایشی و از نظر هدف کاربردی بود. جامعه آماری شامل کلیه افراد ساکن استان ایلام با جمعیت ۵۸۰۱۵۸ نفر بودند که بر اساس فرمول کوکران حجم نمونه آماری ۲۷۰ نفر تعیین شد و روش نمونه‌گیری به‌صورت تصادفی ساده بود. برای سنجش پایایی داده‌ها از ضریب آلفای کرونباخ و برای سنجش روایی از شیوه روایی صوری استفاده شد، برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری: ضریب همبستگی پیرسون، تحلیل واریانس و رگرسیون با نرم‌افزار ²⁵Spss استفاده شد. نتایج پژوهش نشان داد که به‌طور کلی بین نوگرایی و شبکه‌های اجتماعی که دو مؤلفه مهم جهانی‌شدن هستند،

۱ دانشجوی دکتری گروه جامعه‌شناسی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران.

۲ استادیار گروه جامعه‌شناسی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران (نویسنده مسئول)، یدر62@yahoo.com

۳ استادیار گروه جامعه‌شناسی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران.

با گرایش‌های قومی رابطه معناداری وجود دارد. بدین معنا که با ورود جوامع سنتی همچون استان ایلام به دنیای مدرن، باعث کاهش احساس تعلق و دل‌بستگی قومی مردم استان ایلام شده است. بر اساس یافته‌ها می‌توان نتیجه گرفت که گرایش‌های قومی در استان ایلام بر خلاف گذشته در دوران معاصر از حالت متصلب و یکدستی خارج شده و نوگرایی و شبکه‌های اجتماعي باعث تأثیراتی در آن شده است.

واژگان کلیدی: جهانی‌شدن، نوگرایی، شبکه‌های اجتماعي، گرایش‌های قومی، قومیت.

مقدمه

جهانی‌شدن^۱ رمز واژه و فرایند گریزناپذیر قرن و به عبارتی برگشت‌ناپذیر و سیال است و در دهکده‌ی جهانی، همواره جلوه‌های نوینی را از خود نشان داده و تفسیر و پردازش‌های زاینده‌ای را نمایانده است (Rodrik, 2018: 3). در این میان یکی از پدیده‌هایی که به نحوی احیای دوباره خودش را مدیون جهانی‌شدن می‌داند و گاهی در مقابل توسعه و پیشرفت جهانی‌شدن از خود مقاومت نشان می‌دهد قوم‌گرایی^۲ می‌باشد، گرچه قوم‌گرایی تاریخی قدیمی‌تر از فرایند نوظهوری بنام جهانی‌شدن را دارا می‌باشد؛ اما همانند بسیاری دیگر از پدیده‌های موجود تحت تأثیر جهانی‌شدن قرار گرفته است و در چند دهه اخیر قوم‌گرایی عامل بی‌ثباتی، درگیری و بحران در مناطق گوناگون جهان بوده است و پیامدهای آن باعث مسائل و مشکلات مالی و انسانی چشمگیری در اقصی نقاط جهان بوده است (Milazzo, 2020: 330).

انسان معاصر با استفاده از فرصت جهانی‌شدن و سازوکارهای آن ارتباط خویش با دیگران را گسترش می‌دهد و حتی جمعیت‌های کوچک قومی هم می‌توانند در این فضای جهانی شده، تأثیرگذار باشند و قوم‌گرایی یکی از پدیده‌هایی است که احیای دوباره‌اش را مدیون جهانی‌شدن می‌داند (شاکری خوئی و همکاران، ۱۳۹۸: ۹۱). همین قوم‌گرایی که گاهی در برابر توسعه و پیشرفت جهانی‌شدن از خود مقاومت نشان می‌دهد؛ آن‌گونه که جهانی‌شدن، با ورود موج رسانه‌های جمعی به زندگی انسان‌ها، قومیت‌ها و فرهنگ‌ها را کنار هم قرار داده و شرایطی را ایجاد

1- globalization

2- ethnocentrism

کرده که به بازگشت هویت‌های قومی یاری می‌رساند و به آن شتاب داده و تفکر برتری قومی و نژادی را کم‌رنگ نماید و بستری را فراهم آورد تا گروه‌های قومی در راستای حقوق از دست‌رفته‌ی خود تلاش کنند (درسازان و همکاران، ۱۴۰۰). هرچند قوم‌گرایی از نظر تاریخی، قدیمی‌تر از پدیده جهانی شدن است؛ اما مثل بسیاری از پدیده‌ها تحت تأثیر جهانی شدن قرار گرفته است و در چند دهه‌ی اخیر بسیاری از مناطق جهان باعث بحران، بی‌ثباتی و درگیری بوده است. البته از دیدگاه کوئن^۱ قوم‌گرایی هم آثار مثبت و هم زیان‌هایی با خود دارد و می‌گوید: قوم‌مداری این فایده را دارد که احساس مشروعیت گروه، وفاداری، میهن‌دوستی و ملیت‌خواهی فرد را تقویت می‌کند. افزون بر آن، قوم‌مداری با حفظ وضع موجود به منزله‌ی نیروی مقاوم در برابر دگرگونی‌ها نیز به کار می‌رود. شاید زیان‌بارترین اثر قوم‌مداری این باشد که غالباً مانع نوآوری‌های احتمالاً سودمند می‌شود. قوم‌مداری افراطی به طرد غیر ضروری و بیهوده‌ی خرد و دانش دیگر فرهنگ‌ها منتهی می‌شود و از هرگونه مبادله فرهنگی و غنی‌سازی فرهنگ خودی جلوگیری می‌کند (کوئن، ۱۳۹۵).

محققین علوم اجتماعی در آغاز قرن بیستم، هویت‌های قومی، نژادی و زبانی و علائق را واپس‌گرایی می‌دانستند و معتقد بودند قومیت دیر یا زود از میان خواهد رفت و می‌پنداشتند که با گسترش نظام سرمایه‌داری، استقرار دولت‌های ملی، رشد شهرنشینی، افزایش سواد و آموزش، افزایش مراودات و اطلاعات و فرایند جامعه‌پذیری و ایجاد دهکده‌ی جهانی، هویت‌خواهی‌های قومی به تاریخ خواهد پیوست (Vuong & Khanh Giao, 2020). این ادعا طرح نظریه-هایی درباره جهانی شدن از نظر تئوریک پشتوانه‌ای قوی‌تر پیدا کرد؛ اما واقعیت این است که روند جهانی شدن به معنی فراموشی فرهنگ‌های بومی، قومی و منطقه‌ای نیست و حتی باعث هویت‌های غیر ملی شد که مهم‌ترین آن‌ها هویت‌های قومی هستند و ما شاهد آنیم که در هزاره-ی سوم میلادی، جامعه جهانی، هویت‌های قومی، نژادی و زبانی اهمیت بیش‌تری پیدا کرده‌اند (نساح، ۱۳۹۷). فرایند جهانی شدن با مؤلفه‌هایی چون نوگرایی و شبکه‌های اجتماعی فراگیر شده است. نوگرایی بیان نوعی بینش مبتنی بر اصالت عناصر مدرنیته است و زمینه تئوریک و ذهنی تمام اقدامات عملی جوامع دور از تجدد را برای تحقق تجدد فراهم می‌آورد (بشیریه، ۱۳۷۸: ۴).

ویلیام کائولی نوگرایی را به معنی روزگار پیروزی خرد انسانی بر باورهای سنتی (اسطوره‌ای، اخلاقی، عاطفی و...)، رشد اندیشه علمی و خردباوری و افزون شدن اعتبار فلسفه نقادانه، شکل‌گیری قوانین مبادله و به تدریج سلطه جامعه مدنی بر دولت می‌داند (وبستر، ۱۹۹۵: ۵۵).

فناوری‌های جدید ارتباطی و شبکه‌های اجتماعی باعث شکل‌گیری اجتماعات و هویت‌های جدید می‌شوند. فناوری به عنوان حاصل خلاقیت و نوآوری متکی بر فکر و اندیشه انسان هاست (مرادی و همکاران، ۱۳۹۸: ۹۹). وسایل نوین اطلاعاتی و ارتباطی در اثر تغییراتی که در برداشت‌های بشر امروزی به وجود می‌آورند، هویت‌های را در وضعیت کاملاً تازه‌ای قرار می‌دهند که متفاوت و حتی مغایر با گذشته است. هویت در اجتماعات مجازی جامعه اطلاعاتی در مسیر فرامی‌تافتی شدن حرکت می‌کند. در واقع ارتباطی که با اتکا به وسایل ارتباطی و اطلاعاتی جدید شکل می‌گیرد، چشم‌انداز جدیدی از ذهنیت را آشکار می‌سازد که در صورت‌بندی‌های گفتار و عملکرد که به لحاظ تاریخی محسوس‌اند، جان می‌گیرد (Obla & Ukabi, 2021).

در مورد موضوع پژوهش حاضر مطالعاتی انجام شده است. روزبهنای و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان بررسی جامعه‌شناختی مصرف شبکه‌های اجتماعی مجازی و تسامح قومی در بین شهروندان تهرانی (با تأکید بر گفتگوی اجتماعی) به این نتیجه رسیدند که فضای مجازی و شبکه‌های مجازی، امکان برقراری ارتباط و گفتگو را به‌عنوان سازوکاری مناسب جهت تقویت پیوندهای فرهنگی، اجتماعی و سیاسی بین خرده‌فرهنگ‌ها و نیز قومیت‌های یک جامعه فراهم می‌نمایند. در نتیجه تسامح بین آن‌ها را ارتقا می‌بخشند. رضایی امینلویی و همکاران (۱۳۹۷) به تحلیل بحران هویت قومی در ایران در بستر جهانی شدن و فضای مجازی با رویکرد علم‌پایداری پرداختند و نتیجه گرفتند در دهه‌های پایانی قرن بیستم با فرآیند دیالکتیکی و متناقض‌نمای جهانی شدن و با وجود خوش‌بینی‌های مدرنیته، بشریت شاهد خیزش‌ها و ستیزهای قومی و هویتی، جنبش‌های ملی‌گرایانه و بنیادگرایی‌های دینی بود. فرایند جهانی‌شدن و فضای مجازی با دگرگون کردن شرایط و چارچوب سنتی هویت‌سازی، روند گسست مکان، زمان و فضا را شتاب بخشید و بدین ترتیب امر اجتماع را از دایره تنگ و محدود مکان رها کرده و در فضای بسیار فراخ، گسترش داد و نوعی بحران هویت و معنا در جوامع مختلف جهان پدید آورد که افراد و اقشار گوناگون برای حل این بحران به روش‌ها و راهکارهایی متوسل می‌شوند که اشکال متعدد خاص‌گرایی‌های فرهنگی، تنش‌ها و ستیزه‌های قومی، هویتی یکی از اشکال پراهمیت

چنین خاص گرایی هایی می‌باشد. سعیدی و همکاران (۱۳۹۴) به جهانی‌شدن و تأثیر آن بر هویت‌های قومی پرداختند و نتیجه گرفتند که جهانی‌شدن موضوعی چندبعدی، بحث‌انگیز و درعین حال مبهم است. جهان وارد عرصه جدیدی از تعاملات اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و قومی شده که ویژگی بارز آن فشردگی زمان، مکان و فضا، رشد مطالبات گرایش‌های هویت‌خواهانه، ادغام اقتصادی، اضمحلال فرهنگ‌ها و خرده‌فرهنگ‌های ضعیف و کم‌رنج شدن مرزهای ملی است؛ و آثاری دارد که این پژوهش ضمن واکاوی مختصر آن، اثر جهانی‌شدن را بر هویت‌های قومی مورد بررسی قرار می‌دهد. داودآبادی و همکاران (۱۳۹۶) به جهانی‌شدن، فرصت یا تهدیدی برای آداب و رسوم اقوام ایرانی پرداخته است و نتیجه گرفتند که نظام جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک کشور اسلامی با اتکاء به فرهنگ غنی اسلامی- ایرانی باید شعار تمایز پذیری فرهنگی را کنار گذاشته و با استفاده از موقعیت‌هایی که از نزدیکی کشورها در عرصه جهانی و از فرو ریختن مرزها و سدهای اطلاع‌رسانی که به وسیله پدیده جهانی‌شدن پدید آمده است؛ در جهت شکل‌دهی آداب و رسوم اقوام ایرانیان و صدور فرهنگ انقلاب اسلامی بهره‌برداری کامل را ببرد. خاکیموویچ^۱ (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان چگونگی تأثیر فضای مجازی و نوگرایی در عصر جدید نتیجه گرفت که فضای مجازی در توسعه حوزه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و معنوی جامعه غیرقابل بحث است و همچنین این فضا علی‌رغم تهدیداتی که دارد زمینه توسعه قوم‌گرایی و نوگرایی در همه امور را فراهم کرده است. آریلی^۲ (۲۰۱۹) در تحقیقی به «رابطه بین جهانی‌شدن و هویت قومی: یک دیدگاه از پایین» پرداخت و در این مقاله رابطه بین جهانی‌سازی و هویت ملی با چهار نظرسنجی متقابل ملی را مورد بررسی قرار می‌دهد و از ۱۴۹ نمونه ملی در ۷۴ کشور استفاده می‌کند و بررسی می‌کند که آیا سطح جهانی‌شدن هویت قومی را تحت تأثیر قرار می‌دهد یا اینکه جهانی‌شدن میان میهن‌پرستی و هویت قومی. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که گرچه سطح هویت قومی در جهانی‌شدن بیش از کشورهای کمتر جهانی شده است، جهانی‌شدن اثر متفاوتی بر ارتباط قوی و مثبت میان میهن‌پرستی و هویت قومی ندارد. ردزون^۳ و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهشی نتیجه

1-Khakimovich

2 -Ariely

3- Ridzuan

گرفتند که دو عامل تعامل و صمیمیت به طور معنی‌داری بر همبستگی اجتماعی تأثیرگذار است. از سوی دیگر، تعامل و درگیری تأثیر قابل توجهی بر قوم‌گرایی دارند. یافته‌های تیلر^۱ (۲۰۱۲) نیز نشان می‌دهد که شبکه‌های مجازی در ترکیب با نفوذ قدرت‌های غربی، حرکتی را به سوی همگن‌سازی جهانی آغاز کرده‌اند که این حرکت سبب ایجاد تضاد در جهان و حرکت برخی ملت‌ها به سوی شکست و تضعیف هویت ملی و سنت‌هایشان شده است. پلوس^۲ (۲۰۰۵) نیز نشان داده است که جهانی‌شدن، هویت قومی را انعطاف‌پذیر می‌کند؛ زیرا فرآیند جهانی‌شدن نظرات مردم درباره خودشان را تغییر می‌دهد. همچنین قومیت، یک استراتژی برای به دست آوردن سرمایه فرهنگی است که افراد از این سرمایه برای کسب دسترسی به منابع از آن استفاده می‌کنند؛ بنابراین افراد اقلیت، دسترسی کمتری برای دستیابی به منابع دارند. کاستلز^۳ و همکاران (۱۹۹۲) نیز نتیجه گرفته‌اند که جهانی‌شدن باعث کاهش هویت ملی می‌شود و منابع سنتی ملی‌گرایی قومی و نژادپرستی در عصر جهانی نمی‌تواند چیزی را به استرالیایی‌ها ارائه کند. آن‌ها در عوض برای تقویت هویت ملی پیشنهاد می‌کنند که در جامعه استرالیا نوعی اشتراک واقعی برقرار شود که به بهترین وجه، نظام چند فرهنگی را حفظ کرده و تعهد تمام‌عیار نسبت به اصل برابری داشته باشد.

مرور پیشینه‌ها نشان می‌دهد که مطالعات تأثیر نوگرایی و فضای مجازی بر قوم‌گرایی هنوز به قدر کفایت مورد توجه قرار نگرفته است و بیشتر مطالعات حاضر محدود به جهانی‌شدن و موضوعات اقتصادی متمرکز شده است. این در حالی است که کشور ما در مدار توسعه قرار دارد و از این رو موضوع نوگرایی و شبکه‌هایی اجتماعی و نقش آن‌ها در قوم‌گرایی می‌تواند به نتایج تأثیرگذاری در روند توسعه منجر شود. لذا شناخت این موضوع می‌تواند به درک بهتر قوم‌گرایی کمک نماید. بر این اساس هدف اصلی پژوهش حاضر، تبیین جامعه‌شناختی تأثیر نوگرایی و شبکه‌های اجتماعی بر گرایش‌های قومی در استان ایلام است.

1- Tiler

2- Pluss

3- Castles

چار چوب نظری

رابرتسون^۱ جهانی‌شدن را فشرده شدن جهان و تراکم آگاهی در جهان به عنوان یک کل تعریف می‌کند (رابرتسون، ۱۳۸۰: ۳۵). وی تأثیر جهانی‌شدن را بر فرهنگ محلی و فرهنگ جهانی بررسی می‌کند و مدعی است دولت‌ها در عصر جهانی‌شدن قادر به کنترل افکار و ایده‌هایی نیستند که از طریق رسانه‌های جدید وارد کشور می‌شود و این خود باعث رشد افکار محلی گرایمی می‌شود. اساساً رابرتسون جهانی‌شدن را عامل یکسان‌سازی فرهنگ‌ها در سراسر جهان ارزیابی نمی‌کند (نش، ۱۳۸۰: ۱۱۵). آگاهی کلیدواژه رابرتسون در بحث جهانی‌شدن و تعامل میان امر جهانی و امر محلی (اعم از ملی و فرو ملی) است (فریدمن، ۱۹۹۴) یا به معنای دقیق‌تر، عام‌گرداندن خاص و خاص‌گرداندن عام است (رابرتسون، ۱۳۸۰: ۲۳). نظر رابرتسون این است که در عصر جهانی (عصر در هم فشرده شدن جهان و نیز تراکم آگاهی به جهان)، رابطه دولت‌ها (هویت‌های ملی تحمیلی) و قومیت‌ها (هویت‌های قومی) رابطه غالب و مغلوب نبوده و منجر به بیداری هویت قومی در برابر هویت ملی تحمیلی شده است، چراکه اساساً جهانی‌شدن به یکسان‌شدن فرهنگ‌ها و هویت‌ها منجر نمی‌شود (نش، ۱۳۸۰: ۲۲۰). او مهم‌ترین عامل جهانی‌شدن را گسترش آگاهی‌ها از طریق فناوری اطلاعاتی و ارتباطی می‌داند. البته رابرتسون از مسافرت افراد از محل زندگی خویش به سایر مناطق جهان نیز غافل نیست و معتقد است این دو عامل دولت‌ها را از انحصاری ساختن، پردازش و نشر اطلاعات و آگاهی‌ها و اعمال سانسور بازمی‌دارد (رابرتسون، ۱۳۸۰: ۷۰). گیدنز^۲ نیز در بحث جهانی‌شدن معتقد است که مدرنیته باید در سطح نهادی درک شود، تغییر و تحولاتی که از سوی نهادهای مدرن ایجاد می‌شود به شیوه مستقیمی با زندگی فرد و هویت خویش پیوند خورده است، یکی از ابعاد اساسی مدرنیته، افزایش پیوستگی‌های متقابل بین تأثیرات جهانی‌شدن و تمایلات شخصی است، درحالی‌که شخصیت، ماهیت منفعل و پذیرنده صرف تأثیرات خارجی نیست ولی در نهایت نهادهای مدرن، مکانیسم جدید شخص و هویت او را شکل می‌بخشد به عبارتی سنن، اعتبار و بقای خود را از دست می‌دهند و بیشتر زندگی روزانه برحسب کنش متقابل دیالکتیکی جهانی و محلی بازسازی می‌شود و بیشتر افراد مجبور هستند سبک زندگی خاصی را در میان تنوعی از

1 -Robertson

2 -Giddens

انتخابات برگزینند (گیدنز، ۱۹۹۷: ۷-۵). دیدگاه کاستلز^۱ نیز در برابر نظریه جهانی شدن رابرتسون قرار می‌گیرد، اما به‌رغم این تضاد، از یکی از مهم‌ترین ایده‌هایش می‌توان برای ساختن چارچوب نظری استفاده کرد. کاستلز به تضاد هویت‌ها و شکل‌گیری هویت مقاومت در سطح ملی در برابر هویت جهان‌شمول ناعادلانه اعتقاد دارد (توسلی و قاسمی، ۱۳۸۱: ۱۰). مبنای دیدگاه او این است که رابطه امر جهانی با امر ملی قهرآمیز و ناعادلانه است؛ اما کاستلز آنجا که از «هویت مشروعیت بخش» «سخن می‌گوید، مدعی است که دولت ناگزیر از جست‌وجوی مشروعیت حاکمیت در سطح ملی خصوصاً از میان خرده هویت‌هایی است که تاکنون علیه هویت غالب جهانی دولت ملت را تشکیل داده بودند (کاستلز، ۱۳۸۰: ۲۲).

نوگرایی در ساختار اصلی ریشه‌ای خود به مفهوم «به روز بودن» و یا «در جریان بودن» است. چنین مفاهیمی بیان‌گر تمایزی است که امور و پدیده‌های مدرن نسبت به امور کهنه و قدیمی، یا امور به وقوع پیوسته در دوران گذشته دارد (راهنمایی، ۱۳۸۰: ۱۳۲)؛ و به تعبیر آنتونی گیدنز در کتاب پیامدهای مدرنیته به شیوه‌هایی از زندگی یا سازمان‌های اجتماعی مربوط می‌شود که از سده هفدهم به بعد در اروپا پیدا شد و به تدریج نفوذی کم‌وبیش جهانی پیدا کرد (گیدنز، ۱۳۷۷: ۴). نوگرایی بیان نوعی بینش مبتنی بر اصالت عناصر مدرنیته است و زمینه تئوریک و ذهنی تمام اقدامات عملی جوامع دور از تجدد را برای تحقق تجدد فراهم می‌آورد (بشیریه، ۱۳۷۸: ۴). ویلیام کاتولی نوگرایی را به معنی روزگار پیروزی خرد انسانی بر باورهای سنتی (اسطوره‌ای، اخلاقی، عاطفی و...)، رشد اندیشه علمی و خردباوری افزون شدن اعتبار فلسفه نقادانه، شکل‌گیری قوانین مبادله و به تدریج سلطه جامعه مدنی بر دولت دانسته است (ویستر، ۱۹۹۵: ۵۹). از مؤثرترین فضاها در فضای اینترنت، شبکه‌های اجتماعی هستند که از ضریب نفوذ نسبتاً بالایی در میان جوانان برخوردار است و روز به روز آمار استفاده‌کنندگان بیشتری شود (چن و وانگ، ۲۰۲۲: ۳۳). با گسترش فناوری ارتباطی جدید در دنیا، جنبه‌های فرهنگ و زندگی اجتماعی جامعه باچالش روبه رو شده است. حالادیگر فضای مجازی، نسل جدیدی از روابط اجتماعی را ترسیم کرده است. اگرچه عمر این فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی کوتاه است اما در زندگی مردم جاری شده و بین جهانی‌شدن و شبکه‌های اجتماعی که در فضای مجازی خود را

نشان داده‌اند، ارتباطی دوسویه برقرار شده است. از یک طرف جهانی شدن، خود عامل پیدا شدن فضای معجاری و از بین رفتن مرزهای انسانی شده است و از دیگر سوی، گسترده بودن ارتباطات اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی و بی‌مکان و بی‌زمان و فراگیر بودن ماهیت آن‌ها و همچنین بارش فکری بی‌درنگ آن را عامل شکستن مرزهای سنتی، قومی و یکپارچه‌سازی ارزش‌های انسانی می‌دانند (Shaw, 2023: 4). از دیگر سوی، گاه می‌بینیم که سلامت و روان افراد جامعه با چالش جدی روبه‌رو شده است. البته استفاده از این شبکه‌ها با برنامه‌ریزی درست می‌تواند فرصت باشد و در غیر این صورت به تهدید جدی تبدیل خواهد شد و باید مواظب باشیم تا امواج هویت‌های دروغین و کاذب، تهدید هویت فرهنگی، شکاف بین نسلی، هویت ریشه‌دار جامعه ما را هدف قرار ندهد. شبکه‌های اجتماعی باعث تغییر در رفتار، عملکرد و نحوه نگرش به مسایل مختلف و بر خیلی از موارد از جمله تحصیل و هویت تأثیر مستقیم دارند (Martsinkovskaya, 2019: 167). امروز دیگر، شبکه‌های اجتماعی بخشی از زندگی مردم و خصوصاً جوانان است و نقشی پررنگ دارند و سازمان‌ها، نهادهای اجتماعی، مراکز علمی، فرهنگی، ورزشی و سیاسی هرکدام شبکه‌های مخصوص به خود دارند. با ظهور فناوری‌های جدید ارتباطی و اطلاعاتی، محدودیت‌های زمان و مکان از بین رفته است و فرد از مکان محلی و بومی خود گذر کرده و مرزهای جغرافیایی را طی و با دنیای بزرگ‌تری در ارتباط است که می‌تواند نقش مهمی در هویت، نگرش‌ها و ارزش‌های جوانان داشته باشد (Samanta, Dubey & Sarkar, 2021: 5). شبکه‌های اجتماعی رسانه‌هایی مهم و روبه رشد و در حال تحول هستند که تأمین‌کننده اشتغال، تولیدکننده کالا و خدمات و تغذیه‌کننده سایر صنایع مرتبط هستند. این رسانه‌ها در عین حال خود به نهادی تبدیل شده‌اند با قواعد و هنجارهای خاص خود که این نهاد را به جامعه و سایر نهادهای سیاسی و اجتماعی پیوند می‌دهد؛ و به‌عنوان یکی از منابع قدرت و ابزاری برای کنترل مدیریت و نوآوری در جامعه هستند (Mishra, 2020: 55).

صاحب‌نظران علوم اجتماعی بر این باورند که ترکیب و همگرایی فناوری اطلاعات و ارتباطات و تجدید ساختار نظام سرمایه‌داری در دهه‌های اخیر ما را وارد عصر تازه و جامعه‌ای جدید کرده

است که دانیل بل آن را جامعه فرا صنعتی کاستلز، جامعه شبکه‌ای^۱ و تادائو ساتو آن را جامعه اطلاعاتی^۲ نامیده است (قاسمی، ۱۳۹۳: ۲).

فناوری‌های جدید ارتباطی و شبکه‌های اجتماعی باعث شکل‌گیری اجتماعات و هویت‌های جدید می‌شوند. وسایل نوین اطلاعاتی و ارتباطی در اثر تغییراتی که در برداشت‌های بشر امروزی به وجود می‌آورند، هویت‌های را در وضعیت کاملاً تازه‌ای قرار می‌دهند که متفاوت و حتی مغایر با گذشته است. هویت در اجتماعات مجازی جامعه اطلاعاتی در مسیر فراملیتی شدن حرکت می‌کند. در واقع ارتباطی که با اتکا به وسایل ارتباطی و اطلاعاتی جدید شکل می‌گیرد، چشم‌انداز جدیدی از ذهنیت را آشکار می‌سازد که در صورت‌بندی‌های گفتار و عملکرد که به لحاظ تاریخی محسوس‌اند، جان می‌گیرد.

بحث قومیت‌ها و قوم‌گرایی و پیامدهای اجتماعی و فرهنگی آن از اهمیت خاصی برخوردار است این مهم از آن‌جهت نمود و تجلی می‌یابد که منطقه خاورمیانه علاوه بر اهمیت استراتژیک و منابع خدادادی دارای تنوعات گسترده قومی نژادی، فرهنگی است در این میان ایران و همسایگان آن به نحو گسترده‌ای تحت تأثیر تنوعات فرهنگی - اجتماعی قومیت‌های تأثیرگذار قرار دارند. هرچند مسئله قومیت‌ها به یک گفتار جهانی و بین‌المللی مبدل گشته و دیگر مسئله‌ای داخلی و درون مرزهای کشورها و دولت - ملت‌ها نیست مع‌هذا در جای‌جای دنیا قوم‌گرایی همچنان وجود دارد و دگرگونی‌های نوینی به ظهور اندیشه‌های نوین به‌ویژه گسترش فرایند جهانی‌شدن باعث توجه بیشتر پژوهشگران و سیاستمداران به پدیده قومیت و قوم‌گرایی شده و دگرگونی‌های دهه هفتاد شمسی و گشایش فضای سیاسی ایران به‌نوعی بر زنده شدن بحث‌ها و مطالعات مذکور کمک زیادی کرده است (احمدی، ۱۳۸۶: ۱).

با عنایت به‌ضرورت مواجهه و تنوع آگاهانه و همه‌جانبه در قبال فرایند مذکور و توجه به چندگونگی قومی و فرهنگی ایران به‌طور عام و تنوع قومی (کرد، لر و عرب) استان ایلام به‌طور خاص که به جرئت می‌توان ادعا کرد که الگوی منحصربه‌فرد، متنوع و پیچیده‌ای است و ازجمله مواد نادری است که گروه‌های فعال قومی آن در این استان قرار دارند لذا کسب آمادگی عاجل و هم‌جانبه تخصصی و کارشناسی در مدیریت جامعه چند قومی و چند فرهنگی آن، ضرورت

1 - network community

2- information society

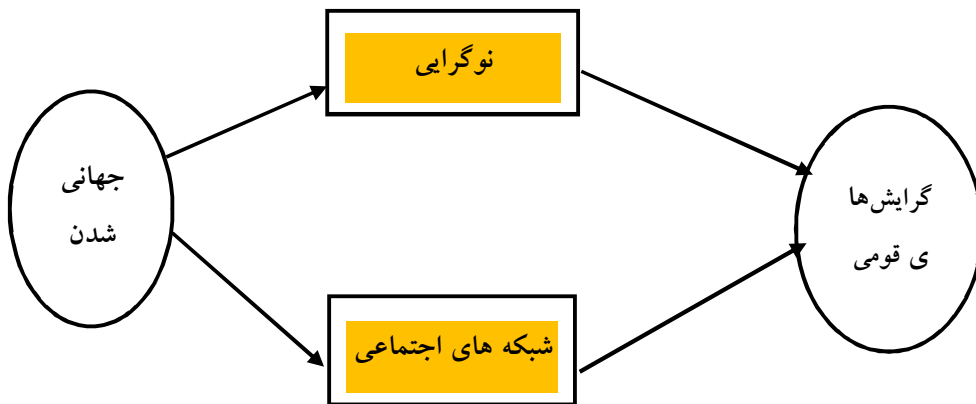
سامان دادن مطالعات قومی و میان فرهنگی را برجسته و بااهمیت نموده است. جهانی شدن غیرقابل انکار است هرچه بیشتر در برابرش مقاومت کنیم بیشتر به دام آن گرفتار می‌آییم. ما امروز هم گرایش شدید به جهانی شدن داریم و هم میل به فرورفتن در لاک خود و در نتیجه احیاء کردن دوباره زندگی قومی و قبیله‌ای پیشین نوعی امنیت عاطفی و فرهنگی را فراهم می‌آورد (شایگان، ۱۳۸۰: ۱۰). انسجام اجتماعی و حفظ و تداوم ثبات، نظم، یکپارچگی از مهم‌ترین دغدغه‌های همیشگی متفکران علوم اجتماعی بوده و مباحث و نظریه‌های متعددی پیرامون آن تولید و بازتولید شده و مفهوم هویت همواره در این رابطه مطرح بوده است. استان ایلام به‌عنوان استانی چند قومی و چند فرهنگی با ظرفیت‌های استراتژیک همواره با چالش‌های مشابهی در عرصه فرهنگی و سیاسی مواجه بوده و این پتانسیل وجود دارد که چالش‌های بیشتری را هم تجربه نماید. از سوی دیگر درحالی که اهمیت اجتماعی قومیت در همه جوامع چند قومی یک امر عام به شمار می‌رود، اهمیت یافتن قومیت از حیث سیاسی پدیده‌ی جدیدی است که برخی جوامع چند قومی از پایان جنگ جهانی دوم با آن مواجه شده‌اند. بنابراین ممکن است در جامعه‌ای قومیت از حیث اجتماعی اهمیت داشته باشد اما سیاسی نشده باشد.

اهمیت حضور سازنده و بخردانه در فرایند جهانی شدن همانند شمشیر دو لبه‌ای است که هم می‌تواند به‌عنوان چالش و هم به‌عنوان فرصت فراروی هویت‌های محلی و قومی قرار گیرد و اگر دولت‌ها بتوانند درست و به‌موقع عمل کنند از کارکرد و پیامدهای مثبت آن همچون افزایش و مبادلات فرهنگی در جهت ارزش‌های قابل قبول بشریت بهره‌برند و در نتیجه ظرفیت و آستانه تحمل خود را افزایش و هویت‌های محلی و قومی را برای همزیستی مسالمت‌آمیز را تقویت کنند در غیر این صورت جهانی شدن کارکرد و پیامدهای عکسی را بر آن‌ها تحمیل خواهد نمود و موجب تقویت قوم‌گرایی افراطی و گسستگی هویت‌ها خواهد شد متأسفانه برخی شواهد نشانگر آن است که حکومت و ارگان‌های دولتی در استان ایلام در مقایسه با سایر مناطق به خوبی نتوانسته از فرصت‌های فراروی هویت‌های غنی قومی و محلی استفاده کند به‌گونه‌ای که ممکن است خطر قوم‌گرایی افراطی را تشدید نماید با یقین به این مسئله ضروری است با اقدامی عاجل به مطالعه علمی و میدانی به تأثیرات این فرایند قدرتمند جهانی شدن در هویت‌خواهی قومی مردم استان ایلام پرداخت تا با اقداماتی بخردانه و سازنده تهدیدات و چالش‌هایش را به فرصت تبدیل نمود. نهایتاً اقوام کرد، لر و عرب استان می‌تواند سوژه مناسبی برای تحقیقات علمی و دانشگاهی

در حوزه مسائل قومي و هويتي باشد. علاوه بر همهي اين موارد كه نشان‌دهنده‌ي اهميت و ضرورت تحقيق و بررسي كلان علمي و دانشگاهي مي‌باشد. استان ايلام داراي ۱۲ شهرستان مي‌باشد. شهرستان ايلام پرجمعيت‌ترين شهرستان استان است. اين استان در سال ۱۳۹۵ داراي ۵۸۰،۱۵۸ نفر جمعيت بوده است. تنوع قومي در اين استان وجود دارد. به طوري كه اقوام كرد، لرو عرب در اين سرزمين پراكنده شده‌اند. بر اساس مباني نظري پژوهش فرضيات پژوهش عبارت انداز:

- ۱- به نظر مي‌رسد نوگرابي بر گرايش‌هاي قومي در بين مردم استان تأثير معني‌داري دارد.
- ۲- به نظر مي‌رسد شبكه‌هاي اجتماعي بر گرايش‌هاي قومي در بين مردم استان تأثير معني‌داري دارد.

۱- مدل مفهومي پژوهش

روش تحقيق

روش پژوهش حاضر توصيفي- پيمائشي و از نظر هدف کاربردي بود. جامعه آماري شامل كليهي افراد ساكن استان ايلام با جمعيت ۵۸۰۱۵۸ نفر بودند كه بر اساس فرمول كوكران حجم نمونه آماري ۲۷۰ نفر تعيين شد و روش نمونه‌گيري به صورت تصادفي ساده بود. در اين پژوهش براي گردآوري داده‌ها از پرسشنامه استفاده شده است كه شامل سه قسمت مي‌باشد: الف (نامه همراه ب) سؤال‌هاي عمومي و سؤال‌هاي تخصصي كه از پرسشنامه (محقق ساخته) استفاده شده كه

شامل ۷۵ سؤال هست. برای تدوین و گردآوری ادبیات مربوط به موضوع تحقیق و بررسی اطلاعات مرتبط با آن از روش مطالعات کتابخانه‌ای استفاده شده است. متغیر وابسته در این تحقیق، گرایش‌های قومی با توجه به گویه‌هایی ۱- تعلق خاطر به روابط قومی و دوستی ۲- داشتن احساسات مثبت قومی دل‌بستگی‌ها و اعتمادپذیری ۳- ترجیح مشارکت گروه قومی آداب و رسوم و در قالب طیف لیکرت طراحی و عملیاتی شده‌اند و همچنین در متغیر جهانی شدن به‌عنوان متغیر مستقل به دو مؤلفه نوگرایی و شبکه‌های اجتماعی تأکید کرده‌ایم. برای سنجش نوگرایی از شاخص‌های: انواع ایده‌ها، توجه به زمان، قدرت ریسک و خطرپذیری، نوع نگاه‌ها، احساسات، تصورات، حضور در باشگاه‌های بدن‌سازی و ورزشی، استفاده از امکانات مدرن و نوین و مؤلفه دیگر شبکه‌های اجتماعی است. شبکه اجتماعی ساختاری اجتماعی است که از گره‌هایی (عموماً فردی یا سازمانی) تشکیل شده است که توسط یک یا چند نوع خاص از وابستگی مانند ایده‌ها و تبادلات مالی، دوستان، خویشاوندان، لینک‌های وب و سرایت بیماری‌ها (اپیدمولوژی) به هم وصل هستند. (اهل بیگی، ۱۳۹۰)؛ و برای سنجش آن‌ها از طیف لیکرت استفاده شده است. برای بررسی روایی پرسشنامه از اعتبار صوری استفاده شده است. برای برآورد پایایی پرسشنامه بعد از استخراج نمرات مربوط به هر پرسشنامه و وارد نمودن آن‌ها به نرم‌افزار از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد (جدول ۱).

جدول (۱) - آلفای کرونباخ متغیرهای پژوهش

متغیرهای تحقیق	آلفای کرونباخ
نوگرایی	۰.۸۰۰
شبکه‌های اجتماعی	۰.۷۱۳
گرایش‌های قومی	۰.۸۶۰

برای تجزیه و تحلیل نتایج نیز از نرم‌افزار SPSS²⁴ استفاده گردیده است. در آمار توصیفی از نمودارها و جداول (میانگین، فراوانی، درصد، واریانس و انحراف معیار) استفاده شده است.

یافته‌ها

در جدول ۲، برخی از شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش ارائه شده است.

جدول (۲) - شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیرها	تعداد نمونه	میانگین	انحراف معیار	کمترین	بیشترین
گرایش‌های قومی	۲۷۰	۳.۴۹	۰.۳۷۳	۲.۳۵	۴.۵۵
شبکه‌های اجتماعی	۲۷۰	۳.۷۲	۰.۵۰۴	۲.۰۹	۵.۰۰
نوگرایی	۲۷۰	۳.۷۳	۰.۵۸۳	۱.۸۰	۵.۰۰

نتایج جدول ۲، نشان می‌دهد که میانگین نمرات پاسخگویان در تمام متغیرها بالاتر از حد متوسط میانگین ۳ قرار گرفته است.

در جدول ۳، نیز نرمال بودن داده‌ها بررسی و نتایج ارائه شده است.

جدول (۳) - نتایج نرمال بودن متغیرهای موجود در پژوهش

نتیجه	آزمون نرمالیتی		متغیرها
	کشدگی	چولگی	
نرمال	۰.۲۹۱	-۰.۳۴۷	گرایش‌های قومی
نرمال	۰.۰۴۵	-۰.۳۵۲	شبکه‌های اجتماعی
نرمال	۰.۰۹۸	-۰.۴۹۵	نوگرایی

همان‌طور که نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد ضرایب چولگی و کشیدگی برای همه مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های پژوهش در بازه امن و قابل قبول (۳+ و ۳-) به دست آمده است و لذا توزیع داده‌ها نرمال است.

جدول (۴) - ماتریس ضرایب همبستگی بین متغیرهای مورد مطالعه تحقیق

متغیرهای تحقیق		گرایش‌های قومی	سبک زندگی	شبکه‌های اجتماعی	نوگرایی	جهانی شدن
گرایش‌های قومی	مقدار همبستگی	۱	۰.۵۱۳	۰.۴۳۴	۰.۳۶۷	۰.۳۷۳
	سطح معناداری		۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۶	۰.۰۰۰
شبکه‌های اجتماعی	مقدار همبستگی	۰.۴۳۴	۰.۳۶۰	۱	۰.۶۶۹	۰.۷۲۹
	سطح معناداری	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰		۰.۰۰۵	۰.۰۰۰
نوگرایی	مقدار همبستگی	۰.۳۶۷	۰.۵۳۵	۰.۶۶۹	۱	۰.۴۱۰
	سطح معناداری	۰.۰۰۶	۰.۰۰۲	۰.۰۰۵		۰.۰۰۰

نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد که سطح معناداری بین دو به دو متغیرها کمتر از سطح خطای ۰.۰۵ به دست آمده است. لذا فرض صفر آزمون همبستگی رد و فرض مقابل آن مبنی بر وجود رابطه بین دو به دو متغیرها با احتمال ۹۵ درصد تأیید می‌شود. در ادامه نتایج تحلیل عاملی تأییدی پرسشنامه (CFA) بررسی و نتایج در جدول ۵ نشان داده شده است.

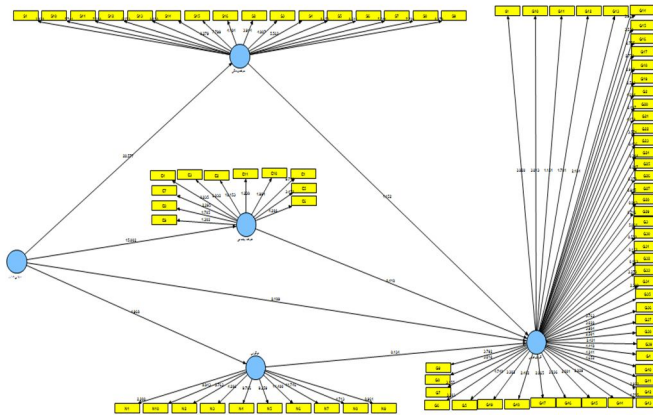
جدول (۵) - نتایج ضریب آلفای کرونباخ، ضریب پایایی ترکیبی و میانگین واریانس AVE

Average Variance Extracted (AVE) > 0.5	پایایی ترکیبی Composite Reliability > 0.7	آلفای کرونباخ Cronbachs Alpha > 0.7	متغیرهای تحقیق
۰.۶۵۶	۰.۸۷۱	۰.۸۶۰	گرایش‌های قومی
۰.۶۳۷	۰.۷۶۳	۰.۷۱۳	شبکه‌های اجتماعی
۰.۵۷۶	۰.۸۵۱	۰.۸۰۰	نوگرایی

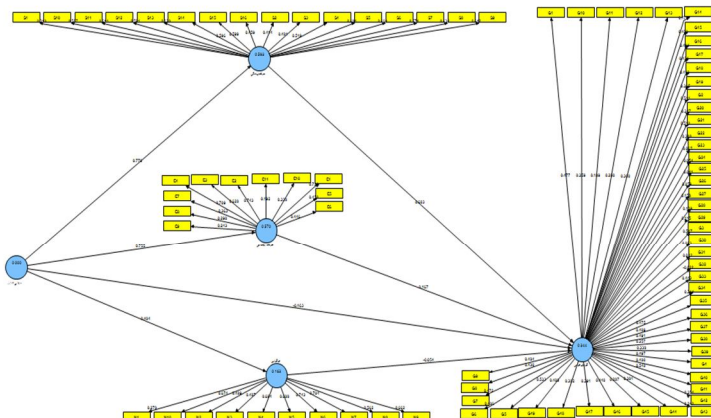
همان‌طور که مشاهده می‌شود مقدار آلفای کرونباخ و ضریب پایایی ترکیبی تمامی متغیرها در حد قابل قبول و بالای ۰.۷ قرار گرفته‌اند. همچنین مقدار AVE تمامی متغیرها همگی بالاتر از حد مرزی ۰.۵ می‌باشند. لذا می‌توان این‌گونه استنباط نمود که پایایی و روایی همگرایی متغیرهای مورد مطالعه در حد قابل قبول و مطلوبی قرار دارد.

در خروجی (۱) مدل تحلیل عاملی با ضرایب مسیر و بارهای عاملی ارائه شده است.

شکل (۱) - مدل تحلیل عاملی تاییدی با ضرایب مسیر استاندارد شده

شکل (۲) - مدل تحلیل عاملی تاییدی با ضرایب معناداری تی

فرضیه اول: به نظر می‌رسد نوگرایی بر گرایش‌های قومی در بین مردم استان ایلام تأثیر معنی‌داری داشته باشد.

جدول (۶) - نتایج تحلیل مسیر نوگرایی و گرایش‌های قومی

نتیجه	سطح معناداری	مقدار تی	ضریب مسیر	مسیر
تائید	۰.۰۰۰	۳.۵۳۴	۰.۶۷۹	نوگرایی ← گرایش‌های قومی

مطابق نتایج جدول ۶، مقادیر نوگرایی بر گرایش‌های قومی در بین مردم استان ایلام آماره تی ۳.۵۳۴ و ضریب مسیر ۰.۶۷۹ به دست آمده است. با توجه به اینکه مقادیر به دست آمده بالاتر از حد نرمال هستند، این گونه استنباط می‌گردد که فرضیه اول تحقیق با احتمال ۹۵ درصد تائید می‌شود. به عبارتی دیگر نوگرایی بر گرایش‌های قومی در بین مردم استان ایلام تائید می‌شود.

فرضیه دوم: به نظر می‌رسد شبکه‌های اجتماعی بر گرایش‌های قومی در بین مردم استان ایلام تأثیر معنی‌دار داشته باشد.

جدول (۷) - نتایج تحلیل مسیر شبکه‌های اجتماعی و گرایش‌های قومی

نتیجه	سطح معناداری	مقدار تی	ضریب مسیر	مسیر
تائید	۰.۰۰۰	۳.۳۱۴	۰.۵۹۸	شبکه‌های اجتماعی ← گرایش‌های قومی

مطابق نتایج جدول ۷، مقادیر شبکه‌های اجتماعی بر گرایش‌های قومی در بین مردم استان ایلام آماره تی ۳.۳۱۴ و ضریب مسیر ۰.۵۹۸ به دست آمده است. با توجه به اینکه مقادیر به دست آمده بالاتر از حد نرمال هستند، این گونه استنباط می‌گردد که فرضیه دوم تحقیق با احتمال ۹۵ درصد

تأیید می‌شود. به عبارتی دیگر شبکه‌های اجتماعی بر گرایش‌های قومی در بین مردم استان ایلام تأیید می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش باهدف بررسی نوگرایی و شبکه‌های اجتماعی، دو مؤلفه‌ی مهم جهانی شدن و تأثیر آن بر گرایش‌های قومی مردم استان ایلام انجام شد. تجزیه و تحلیل یافته‌ها به دست آمده، نشان داده مقادیر نوگرایی بر گرایش‌های قومی در بین مردم استان ایلام آماره تی ۳۰۵۳۴ و ضریب مسیر ۰.۶۷۹ به دست آمده است. با توجه به اینکه مقادیر به دست آمده بالاتر از حد نرمال هستند، این گونه استنباط می‌گردد که فرضیه نخست تحقیق با احتمال ۹۵ درصد تأیید شد. به عبارتی دیگر نوگرایی بر گرایش‌های قومی در بین مردم استان ایلام تأیید می‌شود. همچنین با توجه به رشد نوگرایی و ویرایش جوانان اقوام استان ایلام به نو شدن در همه زمینه‌ها (سلیقه، موضع‌گیری، ایده و عملکردها) گرایش به قوم‌گرایی در بین مردم استان ایلام به شدت کاهش یافته است، به طوری که شکل‌گیری ذهنیت فرایند جهانی شدن از طریق ارتباطات و فن‌آوری رسانه‌ای باعث تغییر جهان‌بینی‌ها و سلیقه‌ها و دیدگاه‌های زیباشناختی جوانان استان گردیده و در نوآوری و نوگرایی ذهنی و عملی و رفتاری و تغییر کنش‌های فردی و اجتماعی‌شان و متعصبانه آن‌ها مؤثر بوده است.

روزبهرانی و همکاران (۱۳۹۸)، رضایی امینلویی و همکاران (۱۳۹۷)، سعیدی و همکاران (۱۳۹۴)، خاکیموویچ^۱ (۲۰۲۲)، آریلی^۲ (۲۰۱۹) و ردزون^۳ و همکاران (۲۰۱۷) تا حدودی همسو بود. بررسی‌های تاریخی نشان می‌دهد که هویت‌های قومی و به دنبال آن قوم‌گرایی پدیده‌ای نوظهور در ایران است. اقوام ایرانی حضوری دیرپا در ایران داشته و نقش آن‌ها در تکوین و ارتقای میراث سیاسی و فرهنگی ایران انکارناپذیر است به همین دلیل حمید احمدی قومیت و قوم‌گرایی در ایران را افسانه‌ای بیش نمی‌داند اما بر این باور است که از اواسط قرن بیستم به بعد تحت تأثیر عوامل متعددی (اعم از داخلی و خارجی) این موضوع در ایران شکل گرفته و اهمیت یافته‌اند. روابط اجتماعی گسترش یافته، تداخل متقابل و فزاینده این روابط و ظهور نوعی زیر ساختار

1- Khakimovich

2 - Ariely

3 - Ridzuan

جهانی، بدین معنا که افزایش بسیار زیاد و شدید ارتباطات درسته محلی، ملی و جهانی منجر به کاهش عملی و آشکار فاصله فرهنگ‌ها و جوامع و یکسان‌سازی آن‌ها می‌شود (کاچرین، ۲۰۰۰؛ وایزمن، ۱۹۹۸).

جامعه ایرانی امروز دچار دگرگونی‌های زیادی ناشی از نوگرایی و پیامدهای آن در جامعه و دیگر نهادهای اجتماعی شده است و نشان می‌دهد که جامعه ایرانی و به تبع آن اقوام تا حد زیادی در مسیر تجدد پیشرفته‌اند. این تغییرات نه در ظاهر که در ساخت‌های اساسی افتاده‌اند. از جمله تغییرات دگرگونی‌های خانواده اگرچه آرام اما مستمر بوده است. تغییر نگرش‌های جمعیتی، فرهنگ خطرپذیری، تأثیر رسانه‌های جمعی بر جهت‌گیری علمی، جهت‌گیری جهانی، کم‌رنگ شدن باورهای مذهبی، جهت‌گیری مدنی ناشی از مدگرایی و تجدد خانواده‌های ایرانی است. نوگرایی بر اقوام تا عمق خانواده‌ها پیش رفته است و خصوصاً اتفاقاتی که در زندگی، روابط شخصی، ازدواج و خانواده و زندگی عاطفی افراد در حال وقوع می‌باشد و این همان گفته گیدنز است. البته ما سعی کرده‌ایم که نوع تجددمان بر پایه سنت‌هایمان باشد و نوگرایی سنت مآبانه داشته باشیم و به نوعی نوگرایی بومی یا ایرانی را تجربه کنیم. اقوام منطقه باورهای مذهبی‌شان کمتر تغییر یافته، یعنی به اندیشه‌ای مدرن دست یافته که نوگرایی را در زندگی خود بپذیرند اما نگرش‌های دینی را هم حفظ کنند. در استان ایلام علی‌رغم توجه به بسترهای ریشه‌دار و کهن مناسبات قومی، با توجه به تاثیر نوگرایی، سبک زندگی و شبکه‌های اجتماعی، الگوهای رفتاری تغییر یافته است و رشد سطح سواد عمومی، جمعیت جوان و تحصیل کرده و نیز استفاده روزافزون از وسایل ارتباط جمعی و شبکه‌های اجتماعی مؤثر بوده است. در اندیشه مردم استان، رؤیای غلبه و نفوذ قومی در مقایسه با مؤلفه‌هایی چون تخصص، توان اجرایی و علمی افراد کاهش یافته است. فرهنگ سیاسی قومی و مشارکت بر مبنای وابستگی قوم‌خویشی در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی در مقابل سایر مؤلفه‌ها از جمله توان مدیریتی و نگرش‌های سیاسی کم‌رنگ‌تر شده است و به‌عنوان نمونه حضور در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی و فرهنگی از جمله انتخابات و استقبال گسترده گروه‌ها و طبقات مختلف اجتماعی از آن در استان ایلام یکی از نشانه‌های مطلوب افزایش مشارکت سیاسی و اجتماعی و بیانگر برون‌رفت از وضعیت سنتی و احساسی به وضعیت عقلانی و نهادی است و در واقع ما شاهد روند کاهش آرام آرام نفوذ گرایش‌های قومی در مسائل سیاسی استان ایلام هستیم. دیگر این که در جنوب استان ایلام در

شهرستان دهلران که در کتاب جغرافیای استان به‌عنوان منبع غله غرب کشور معرفی شده است و کشاورزی با فناوری‌های مدرن تا عمق منطقه دشت عباس^۱ که کاملاً از قوم عرب هستند رفته و همین مردم دشت عباس که پیش‌تر دخترانشان با کلاس پنجم درس می‌خواندند و به سمت دامداری و ازدواج می‌رفتند، اکنون دخترانشان دیپلم گرفته و در دانشگاه‌ها درس می‌خوانند و پسرانشان نیز ادامه تحصیل داده و جهت گیری‌های علمی را تجربه می‌کنند.

همچنین مطابق یافته‌ها به‌دست‌آمده مقادیر شبکه‌های اجتماعی بر گرایش‌های قومی در بین مردم استان ایلام آماره تی ۳۰۳۱۴ و ضریب مسیر ۰.۵۹۸ به‌دست‌آمده است. با توجه به اینکه مقادیر به‌دست‌آمده بالاتر از حد نرمال هستند، این‌گونه استنباط می‌گردد که فرضیه دوم پژوهش با احتمال ۹۵ درصد تأیید می‌شود. به‌عبارتی دیگر شبکه‌های اجتماعی بر گرایش‌های قومی در بین مردم استان ایلام تأیید می‌شود. باید گفت شبکه‌های اجتماعی نقش برجسته‌ای در سبک زندگی، باورها، عقاید، نگرش‌ها و هویت جوانان داشته است. عضویت در شبکه‌های اجتماعی و ارتباطات مجازی، باعث گسترش سرمایه اجتماعی می‌شود. شبکه‌های اجتماعی امروزه از پدیده‌هایی محلی به پدیده‌های جهانی تبدیل شده‌اند. کاستلز بر پایه همگرایی رسانه‌های تصویری، شنیداری و نوشتاری نتیجه گرفته است که: ویژگی سیستم ارتباطی جدید که بر مبنای یکپارچه ساختن دیجیتال و شبکه‌ای شیوه‌های ارتباطی چندگانه، عمل می‌کند، این است که جلوه‌های فرهنگی را در برمی‌گیرد (کاستلز، ۱۳۸۰: ۴۲۳). ظهور شبکه‌های اجتماعی در سال‌های اخیر، باعث تحولی بزرگ در روابط انسانی شده است و کارکردهای مهمی در حوزه قومیت و خصوصاً اقوام استان ایلام همچون بازنمایی فرهنگی و طرح مطالبات قومی و ترویج نمادهای هویتی داشته است. اقوام کرد، لر و عرب استان با حضور در شبکه‌های اجتماعی، با توجه به محوریت ارزش‌های جهانی در آن‌ها، به تقویت هویت‌های ملی و هویت جهانی کمک کرده و هویت قومی خود را نیز فراموش نکرده‌اند. البته این شبکه‌ها می‌توانند فرصت‌ها و تهدیدهای گوناگونی را در حوزه مناسبات قومی داشته باشند. فرصت‌هایی چون فراهم آوردن امکان بحث و گفتگو، افزایش تعامل سازنده با دیگران، ارتقای همبستگی ملی و تقویت آن، کمک به شناخت نیازهای واقعی اقوام، شکل‌گیری فرهنگ گفتگو و افزایش قدرت تحمل اندیشه‌های مخالف، افزایش سرمایه اجتماعی درون قومی و بین قومی و تهدیدهایی چون عصبیت‌های قومی، امکان نفوذ جریان‌های بیگانه در راستای تفرقه و تنش‌های قومی. باید گفت که هویت‌های قومی پدیده‌ای نیستند که تنها تحت تأثیر شبکه‌های اجتماعی قرار گیرند و تضعیف یا تقویت شوند،

بلکه این شبکه‌ها بستری برای فعالیت‌های اجتماعی هستند و وجود فضای گفتگو در این شبکه‌ها می‌تواند ضمن کمک به طرح مطالبات منطقی گرایش‌های قومی، از تندروی‌های گروه‌های واگرا بکاهد و نقش مؤثری در تقویت هویت ملی ایفا کند.

از محدودیت‌های پژوهش حاضر باید اشاره کرد که از نظر روش این مطالعه فقط کمی بود و روش تلفیقی بنا بر محدودیت‌های مالی و زمانی پژوهشگر میسر نبود. همچنین نتایج مربوط به محدوده استان ایلام بود که برای تعمیم‌پذیری نتایج باید از مناطق دیگر نیز استفاده نمود. لذا پیشنهاد می‌شود که محققان در آینده از روش‌های تلفیقی استفاده کنند و همچنین مورد مطالعه خود را گسترش دهند. بر اساس نتایج پیشنهاد می‌شود:

۱- نخبگان قومیت‌های گوناگون بهترین ظرفیت نیروی انسانی و مدیریتی قابل در بدنه حکومت و اداره امور کشور هستند و می‌توانند نقش پررنگ و تأثیر بسزایی در کاهش تحریکات عوامل قومی داشته باشند. با ارتقای قدرت سیاسی اقوام می‌توان جلوی بسیاری از بهانه‌ها و توجیحات سایت‌های مختلف را گرفت.

۲- فاصله گرفتن از قوم‌مداری، آموزش مناسب، فقدان تبعیض، احترام به خرده‌فرهنگ‌ها به‌ویژه در سطح رسانه ملی و استانی باید در اولویت برنامه‌های فرهنگی قرار گیرد به طوری که قومیت‌ها احساس کنند که فرهنگ بومی و قومی آن‌ها مورد احترام و توجه هستند.

۳- فقر و محرومیت در بیشتر مناطق قومی زیاد است و این عامل، باعث گرایش آن‌ها به سمت افکار تجزیه‌طلبانه و تحریک‌شان جهت همنوایی با تفکرات قومی می‌شود، لذا کاهش نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی از طریق توجه به مناطق قومی و حاشیه‌مرزها می‌تواند این گرایش‌ها را تا حد زیادی محدود سازد.

منابع

- احمدی، حمید. (۱۳۷۸). **قومیت و قوم‌گرایی در ایران؛ از افسانه تا واقعیت**، تهران، نشر نی.
- براتعلی‌پور، مهدی. (۱۳۹۷). الگوی جامعه‌شناختی ساخت هویت در ایران معاصر، **مجله راهبرد توسعه**، ۱۴ (۵۶)، ۸۲-۱۰۴.
- بشیری، حسین. (۱۳۷۸). **جامعه‌مدنی و توسعه سیاسی در ایران**، تهران، انتشارات علوم نوین.

- توسلی، غلام عباس، قاسمی، یار محمد. (۱۳۸۱). مناسبات قومی و رابطه آن با تحول هویت جمعی، **مجله جامعه‌شناسی ایران**، ۴، ۳-۲۵.
- درسازان، شکوفه، بهرامی، شهاب، یوسفی، بهرام. (۱۴۰۰). اثر ملی‌گرایی، قوم‌گرایی و جهان‌شهر گرایی مصرفی بر ترجیح خرید برندهای ورزشی داخلی به خارجی در میان دانشجویان: نقش میانجی کیفیت عملکرد محصول، **نشریه مدیریت ورزشی**، (۴)، ۷، ۲۲-۴۰.
- داودآبادی، محمد، حسن‌زاده، صادق. (۱۳۹۶). جهانی‌شدن، فرصت یا تهدیدی برای آداب‌ورسوم اقوام ایرانی، یازدهمین کنگره ملی پیشگامان پیشرفت، دانشگاه شهید بهشتی.
- رضایی امینلویی، حسین و هم کاران (۱۳۹۳). تحلیل بحران هویت قومی در ایران در بستر جهانی‌شدن و فضای مجازی با رویکرد علم‌پایداری، **فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی**، ۸(۲)، ۳۳-۴۹.
- روزبهبانی، منیر، ساروخانی، باقر، پروین، ستار. (۱۳۹۸). بررسی جامعه‌شناختی مصرف شبکه‌های اجتماعی مجازی و تسامح قومی در بین شهروندان تهرانی، **فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین**، ۵(۲۰)، ۲۷۷-۲۹۸.
- رهنمایی، احمد. (۱۳۸۰). غرب‌شناسی (انتشارات مؤسسه‌ی آموزشی و پژوهشی امام خمینی قدس سره. قم.
- رابرتسون، روناند. (۱۳۸۰). **جهانی‌شدن، تئوری‌های اجتماعی و فرهنگ جهانی**، ترجمه کمال پولادی، تهران: ثالث.
- رابرتسون، رونالد. (۱۱۳۸۳). جهان-محلی شدن: زمان-مکان، همگونی-ناهمگونی، ترجمه مراد فرهادپور، **فصلنامه ارغنون**، ۲۴، ۲۴-۱۲.
- شایگان، داریوش. (۱۳۸۰). افسون زدگی جدید: هویت چهل تکه و تفکرسیال، ترجمه: فاطمه ولیایی، چاپ اول، تهران، فرزاد روز.
- شاکری خوئی، احسان، محمدی ایروانلو، علی، ظهیری، صمد. (۱۳۹۸). جهانی‌شدن و مسئله قومیت‌ها. **فصلنامه علمی تحقیقات سیاسی و بین‌المللی**، ۱۱(۴۰)، ۹۰-۱۰۴.
- قاسمی، وحید. (۱۳۹۳). تأثیر شبکه‌های اجتماعی فیس بوک بر هویت فرهنگی جوانان شهر اصفهان، **فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران**، ۸(۱)، ۱-۲۸.
- کاستلز، مانوئل. (۱۳۸۰). **عصر اطلاعات، اقتصاد، جامعه و فرهنگ، قدرت هویت**، ترجمه: حسین چاوشیان، چاپ دوم، جلد دوم، تهران: طرح نو.
- کوئن، بروس. (۱۳۹۵). **مبانی جامعه‌شناسی**، ترجمه غلام عباس توسلی و رضا فاضل، تهران، سمت، نوبت چاپ ۲۷.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۷۴). **چشم‌اندازهای جهانی**، ترجمه محمدرضا جلالی پور، تهران: طرح نو.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۷۷). **پیامدهای مدرنیته**، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: مرکز.
- نش، کیت. (۱۳۸۰). جامعه‌شناسی سیاسی معاصر، ترجمه محمدتقی دل‌فروز، تهران: کویر.

- نساج، حمید. (۱۳۹۷). جهانی‌شدن و هویت اقوام ایرانی با تاکید بر مولفه‌های زبان و آداب و رسوم، **دوفصلنامه تخصصی پژوهش سیاست نظری**، ۵(۳)، ۱۱۱-۱۲۹.
- مرادی، رامین، رضضانی باصری، عباس. (۱۳۹۸). بررسی تأثیر آموزش منابع انسانی بر توسعه فناوری و اقتصادی جوامع (با تأکید بر جامعه ایران)، **فصلنامه راهبرد توسعه**، ۱۵(۴)، ۹۷-۱۲۰.
- ویستر، فرانک. (۱۳۸۴). **نظریه‌های جامعه اطلاعاتی**، ترجمه: مهدی داوری، تهران، انتشارات وزارت امور خارجه.
- Ariely, Gal. (2019). *The nexus between globalization and ethnic identity: A view from below*. Ethnicities. 19. 146879681983495. 10.1177/1468796819834951
- Chen, L., & Wang, C. (2022). The influence of virtual space on contemporary identity: The perspective of philosophy. *Filosofija. Sociologija*, 33(1), 30-39.
- Castles. (1992). *Mistaken identity*, sydeny: pluto press.
- Friedman, T.L. (2000), *The Lexus and The Olive Tree*, New York, Farrar. (Giroux).
- Kellas j. Bade. (2004). *the poitics of nationalism and Ethnicity* ,(2nd edition), New york: ST martins press.
- Khakimovich, A. A. (2022). Factors Affecting Youth's Social Image in the Globalization Period. *Zien Journal of Social Sciences and Humanities*, 13, 38-41
- Kim ,Y.Y., Bhawuk , D .(2008). Globalization and diversity :Contributions from intercultural", *International jornal of Intercultural Rlations* ,32,301-304.
- Martsinkovskaya, T. D. (2019). The person in transitive and virtual space: new challenges of modality. *Psychology in Russia: State of the art*, 12(2), 165-176.
- Milazzo, J. (2020). Migration, ethnicism, and transnationalism versus the right to assume citizenship by one's (multi-) presence in the world. *Journal of Cultural Geography*, 37(3), 323-335.
- Mishra, S. (2020). Social networks, social capital, social support and academic success in higher education: A systematic review with a special focus on 'underrepresented' students. *Educational Research Review*, 29, 100307.
- Obla, M., & Ukabi, E. (2021). Education in the Virtual Space: A Sustainable Strategy for Achieving Tension-free and Inclusive Learning in COVID-19 Dispensation. *Journal of Studies in Science and Engineering*, 1(2), 17-35.
- Ridzuan, A. R., Bakar, A. A., Latif, D. I. A., Ismail, S., Alias, N. E., Othman, R., ... & Ilyas, I. Y. (2017). The Relationship Between Social Networking Site Factors, Ethnocentrism and Social Solidarity. *Advanced Science Letters*, 23(8), 7650-7652.

- Rodrik, D. (2018). Populism and the economics of globalization. *Journal of international business policy*, 1, 12-33.
- Pluss, C. (2005). constructing globalized ethnicity, migrants from India in-Hongkong, *International sociology*, 20(2), 201-224.
- Sklair, L(1999), "competing conceping of globalization "world system research ,V(2),143-163.
- Samanta, S., Dubey, V. K., & Sarkar, B. (2021). Measure of influences in social networks. *Applied Soft Computing*, 99, 106858
- Sasaki, M.(2004). Globalization and National Identity in japan International, *Journal of Japanese socioligy* ,13,68-87 .
- Shaw, S. L. (2023). Time geography in a hybrid physical–virtual world. *Journal of Geographical Systems*, 1-18.
- Vuong, B. N., & Khanh Giao, H. N. (2020). The impact of perceived brand globalness on consumers' purchase intention and the moderating role of consumer ethnocentrism: An evidence from Vietnam. *Journal of International Consumer Marketing*, 32(1), 47-68.